

מסורת הש"ס

- א. חולין קיג,א. קטז,א. מכלתא דרשב"י פכ"ג, יט. ספרי פי"ד, כא. מדרש תנאים דברים פי"ד, כא. ילק"ש תורה שנט.
- ב. נדרים נד,א. מעילה כ,ב. ירושלמי נדרים פי"ו ה"א.
- ג. ראש השנה ז,ב. מגילה ט,ב. שבועות ד,א. הוריות יב,ב. חולין פד,א.

גרוסות

הא עוף יש בכתי": כל הבשר אסור כ"י הא עוף. אינו מן בכתי"מ: אינו מן. אימא סיפא יש בכתי": א"ה אימא סיפא. עליה שליח בר מיניה יש בכתי": שליחא עליה מיניה. דתניא הנודר בכתי"י: דתנו הנודר. עקיבא אסור יש בכתי": עקיבא אסור בדילועין. לנו ירק יש בכתי": לי ירק וכן: לנו ירק מן השוק. שדלועין בכלל ירק ואין קטניות בכתי"י: שהדלועין בכלל ירק ואין הקטניות. כן הדבר יש בכתי": כן הדבר.

ואין קטניות בכלל ירק יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה. רב יוסף יש בכתי": רב וכן: רבי חייא.

בנדרים סבר לה כרבי עקיבא בבשר בחלב סבר לה כרבנן בכתי"מ: בבב"ח ס"ל כרבנן בנדרים ס"ל כר"ע.

העולם

דלועין משפחת הדלועים כוללת בתוכה מספר רב של צמחים הגדלים לרוב באזורים חמים. מן הנודעים שבמשפחה זו הם צמח הקישוא, הדלעת והאבטיח. נהגו להקצות שדות מיוחדים שיועדו לגידולם של הדלועים – "מדלעות". הדלועים היו מן המאכלים הנמכרים בחנויות.

מפני שהדלועים אינם מין ירק (כגון חסה) שעליהם נאכלים אלא פרי האדמה הם, לפיכך אינם נכללים בפטשות בתואר ירק.

קטניות הקטניות היא שם כולל לפירותיהם הקטנים של צמחים רבים שהם פירות האדמה (כגון פוליס או עדשים). בימינו קוראים כן לצמחים השייכים למשפחת הקטניות (legume), ובכלל אלה: אפונה, פול, חימצה ועוד.

ודין נוסף: כל הנודר שלא יאכל מן הבשר, הריהו אסור באכילת בשר בהמה חיה ועוף, ואולם הריהו מותר באכילת בשר דגים וחגבים, שאין אלה נכללים בלשון נדרו.

גמרא קא סלקא דעתין –

ההוא מותר בבשר דגים וחגבים, והסבירו כי בסוגיה בנדרים ובסוגיה במעילה לא דנו אלא בדרך דחיה בלבד, ואין כן מסקנת הדברים (ר"א מן ההר). אכן כתב הגר"א (ו"ד סי' ריו, סע' יא) ששפת הדיבור השתנתה, ועכשיו (וכן בומן הרמב"ם ובמקומו) רגילים להימלך רק בעוף, שאף הוא קצת מן האנשים קוראים לו "בשר", ולא כן בדגים (וכדבריו משמע בפייהמ"ש).

כל מילי דמימליך עליה שליח בר מיניה הוא יש מהראשונים שכתבו שיש להגביל את ההכללה הזו, ולומר כי דברים אלה אמורים רק כאשר המשלח אמר דבר שיש לו משמעות כוללת ("ירק"), שבכגון זה אפשר לומר כי הדברים שנמלך עליהם השליח ("דלועים") נמצאים במידה ידועה בתוך תחום זה. אבל כאשר אמר המשלח דבר פרטי (כגון "כרובי"), גם אם השליח נמלך לגבי מין דומה – אין זה בכלל (מאירי נדרים נד,א). ושיטת ראשונים אחרים היא שר' עקיבא קבע כלל זה רק לגבי המקרה המסויים של ירק ודלועים, אבל לא לגבי נושאים אחרים. הצעת סוגיאנו שהמשנה כדעת ר' עקיבא אינה אלא לפי ההבנה האפשרית שדעתו זו שייכת בכל הנושאים, ואולם אין זו מסקנת הדברים (רשב"א, ר"ן נדרים).

והוא אמור לא מצאתי אלא דלועין המהיר"ק בתשובותיו מפרש כי בכלל הדברים יש שאף בעל הבית אמר בלבו כך, שאם לא ימצא השליח ירק, שיקנה דלועים (ולענין שאם לא מצא בשר, שיקנה דגים במקום בשר). ומשום כך, גם השליח, היורד לסוף דעת בעל הבית, נמלך בדבר.

אורח ההלכה

הנודר מן הבשר הנודר מהבשר – אסור בבשר עופות, ומותר בחגבים, ואם נראים הדברים, בעת שנדר, שנתכוון לבשר בהמה בלבד (או לבשר עוף ובהמה בלבד) – הרי זה מותר בבשר דגים. וכן מותר בבשר עופות (רמ"א). במשנה. (וראה כ"מ, לחי"מ ורדב"ז). (רמב"ם ספר הפלאה הלכות נדרים פ"ט ה"ו. שו"ע יו"ד ר"ז, ח).

הנודר מן הירק הנודר מן הירק – מותר בדלועים. שלא כשיטת כר' עקיבא (וראה כ"מ, לחי"מ ורדב"ז). (רמב"ם שם ה"ו. וראה שו"ע יו"ד ר"ז, ד).

הנודר מן הפֶּשֶׁר – מותר בפֶּשֶׁר דָּגִים וְחַגְבִּים.

א גמרא הא עוף אסור מדאורייתא, פמאן – דלא פרבי עקיבא, דאי רבי עקיבא, האמר: *חיה ועוף אינו מן התורה. אימא סיפא: הנודר מן הפֶּשֶׁר – מותר בפֶּשֶׁר דָּגִים וְחַגְבִּים. הא עוף – אסור, אתאן לרבי עקיבא, דאמר: פל מילי דמימליך עליה שליח – פל מיניה הוא. דתנאי: הנודר מן הירק – מותר בדלועין, ורבי עקיבא אסור. אמרו לו לרבי עקיבא: והלא אמר אדם לשלוחו "קח לנו ירק", והוא אמר "לא מצאתי אלא דלועין"! אמר להן: פן הדבר, פלום אמר "לא מצאתי אלא קטניות"? אלא שדלועין בכלל ירק, ואין קטניות בכלל ירק. רישא רבנן וסיפא רבי עקיבא! אמר רב יוסף: רבי היא, ונסיב לה אליבא דתנאי, בנדרים – סבר לה פרבי עקיבא, בפֶּשֶׁר בחלב – סבר לה פרבנן. רב אשי אמר: פולגה רבי עקיבא היא, והכי קאמר:

ירק. ואילו ר' עקיבא אסור אכילת דלועים, שאף אלה לדעתו בכלל לשון הנדר. אמרו לו חכמים לר' עקיבא בתמיהה: והלא דבר מצוי הוא שאומר אדם לשלוחו "קח (קנה) לנו ירק", והוא השליח חוזר ואומר למשלח: "לא מצאתי אלא דלועין", הרי שדלועים אינם בכלל ירק! אמר להן ר' עקיבא לחכמים: כן הדבר, ודווקא מכאן יש להוכיח כשיטתי, שהרי כלום (האם) אמר השליח שנשלח לקנות ירק "לא מצאתי אלא קטניות?! "לא מצאתי אלא השליח "לא מצאתי אלא דלועים" הרי זה מוכיח שדלועין בכלל ירק, ולכן הוא מתייעץ עם משלחו ביחס לדלועים, שאפשר שכן היתה דעת המשלח, ואין קטניות בכלל ירק. ונמצא איפוא שרישא [ראשנה. תחילת] המשנה היא כשיטת רבנן [וחכמים] החולקים על ר' עקיבא, ואילו סיפא [סוף המשנה] הוא כשיטת ר' עקיבא! אמר רב יוסף: אין זו קושיה, שכן משנתנו כולה כשיטת רבי היא, ונסיב לה אליבא דתנאי [ולקח אותה לפי שיטת תנאים שונים], שכן בסוף המשנה בענין נדרים, סבר לה [סבור הוא] כר' עקיבא, ואילו בתחילת המשנה בענין בשר בחלב, סבר לה כרבנן [סבור הוא כחכמים]. ואילו רב אשי אמר הסבר אחר: המשנה כולה כשיטת ר' עקיבא היא, וכעולה מדברי סוף המשנה בענין נדרים. ובאשר לתחילת המשנה, הכי קאמר [כך הוא. התנא, אומר]:

עיונים

הנודר מן הבשר מותר בבשר דגים וחגבים בסוגיית הגמרא הועמדו דברי משנתנו בענין נדרים כשיטת ר' עקיבא. שלענין נדרים הדבר הקובע מה נכלל בנדר הוא האם השליח נמלך על הדבר. אכן כתבו התוס' כי בסוגיה בנדרים (נד,ב) הקשו שהרי אף לגבי בשר דגים וחגבים נמלך השליח ששלחו אריונו לקנות לו בשר, והריהו אמר "לא מצאתי אלא דגים וחגבים", והרי שהם בכלל בשר. והעמידו שם את דברי משנתנו באופנים מסויימים, שבהם ברור הוא שאין כוונתו לבשר דגים: אם באדם שהקיז דם בשעת נדרו, שאין הוא אוכל דגים, כי מקובל היה שאכילת דגים מוזיקה לאחר הקזת דם. אם באדם שכואבות לו עיניו, שמקובל היה בידם כי אכילת דגים מוזיקה לאדם הסובל מסוג מוגדר של כאב עינים. וכן הובאו הדברים בסוגיה במעילה (כ,ב) הדומה לסוגיה בנדרים, ונבדלת ממנה בשאלה האם מומשיכה להתקיים העמדת המשנה בהקזת דם, אם לאו. והעלו התוס' כי בשאר ימים הנודר מן הבשר אכן אסור אף באכילת בשר דגים.

הא עוף אסור מדאורייתא בפירושו דיוק זה של דברי המשנה אמרו ראשונים שמתוך שהמשנה כוללת בדבריה "כל הבשר" כאחד, הרי משמע שדין אחד לכלולם, שאסור לבשלם מן התורה (תוס'). ועוד אמרו אחרונים, שהדיוק עולה מדין המשנה המדברת באיסור בישול בשר עוף בחלב, ואילו היה איסור אכילת בשר עוף בחלב מדברי חכמים בלבד – לא היה איסור בישול בשר עוף בחלב, וכפי שמבואר מדברי הרמב"ם לפי המסקנה שאכן מותר לבשל בשר עוף בחלב (וכן פירש המ"מ הלכות מאכלות אסורות פ"ט ה"ד בשיטת הרמב"ם, וכפשוטו דבריו אף בפייהמ"ש, וכן פסק השו"ע יו"ד פו, ג. אבל הבי"ח פרש שגם לשיטת הרמב"ם אסור לבשל בשר עוף בחלב מדרבנן). כיון שעוף בחלב אינו מן התורה (רעק"א).

אתאן לר' עקיבא תהו ראשונים בהבנת שיטת הרמב"ם הפוסק (הלכות נדרים פ"ט ה"ו) כשיטת ר' עקיבא, שכל דבר שנמלך עליו השליח – נחשב כמינו לענין הנדר, ואולם לענין הנודר מן הבשר הריהו מחלק בין בשר עופות (שהוא לעולם בכלל בשר), לבין דגים וחגבים, שתלוי הדבר במנהג המקום, אם נוהג השליח להימלך בהם. והיו שדחו את דברי הרמב"ם אם בפסקי כר' עקיבא (שטמ"ק נדרים) אם בדבריו לענין דגים (רשב"א ועוד, שם). והיו שכתבו כי סמך הרמב"ם על סתם משנתנו, שהנודר מן הבשר

ויש מהן מן התורה – צער צהמה. ויש מדברי סופרים – חיה ועוף. שמע מינה – מדאסר עוף צהעלאה משום גזירת אכילה, שמע מינה: איסור אכילה ידיה מדאורייתא, ולא כרז אשי. אכילה גופה גזירה – אטו צער צהמה. חלת חוץ לארץ – אינה אסורה לזרים אלא מדרנא, אכל חלת הארץ – "תרומה" קרייה בחמנה, ואסורה לזרים מ"וכל זר לא יאכל קדש" (ויקרא כג).

תוספות

ומנא תימרא דלא גזרינן גזירה לגזירה – בכמה מקומות אמר "היא גופה גזירה, ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה?" בפרק קמא דשבת (יא,ב) ובפרק "במה מדליקין" (שם כא,א) ובריב"ז ביצה (ג,א), והכא בעינן לאתויי ראייה לענין גזירה דהעלאה אטו אכילה. ויש מקומות נמי דגזרינן גזירה לגזירה, ולא חיישינן, אין לדמות גזירות חכמים זו לזו אלא במקומות שהתלמוד מדמה.

חלת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן – אין המשנה שנויה כן, אלא הגמרא מביאה בקיצור. וכן היא שנויה בפרק בתרא דמסכת חלה (משנה ח), אמר רבן גמליאל: שלש ארצות לחלה. מארץ ישראל עד כזיב –

כל הבשר אסור לבשל בחלב, מהן שאסורים מדברי תורה (כבשר בהמה), ומהן שאינם אסורים אלא מדברי סופרים (כבשר חיה ועוף, וכשיטת ר' עקיבא). חוץ מבשר דגים וחגבים, שאינם אסורים בבישול בחלב לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים.

ב ועוד שנינו במשנתנו כי אסור להעלות על השולחן עם הגבינה את כל סוגי הבשר, ובכללם בשר עוף. שגזרו חכמים שמא יבוא לאוכלם יחד. ובענין זה אמר רב יוסף: שמע מינה [למד מכאן] שבישול ואכילת בשר עוף בחלב הריהו איסור דאורייתא [מן התורה]. **דאי סלקא דעתך דרבנן** [שאם עולה על דעתך לומר שהוא איסור מדברי סופרים בלבד, ומגזירת חכמים]. הרי אכילה של בשר עוף בחלב גופה (עצמה) אסורה רק משום גזירה, שמא יבוא לאכול אף [ואנן נגזר] העלאה על השולחן של בשר עוף וגבינה יחד, אטו [משום] אכילה, והלא אין גזורים גזירה לגזירה! ומנא תימרא דלא גזרינן [ומנין אתה אומר שאין אנו גזרים] גזירה לגזירה? דתנן [שכן שנינו במשנה]: חלת חוצה לארץ

בשר בהמה בחלב, ואנן נגזר בשר עוף וגבינה יחד, אטו [משום] אכילה, והלא אין גזורים גזירה לגזירה! ומנא תימרא דלא גזרינן [ומנין אתה אומר שאין אנו גזרים] גזירה לגזירה? דתנן [שכן שנינו במשנה]: חלת חוצה לארץ

של אור, יש לה שיעור. ושל כהן, אין לה שיעור. מנהר ועד אמנה ולפנים – שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן. של אור, יש לה שיעור, וטבול יום אוכלה. רבי יוסי אומר: אין צריך טבילה, ואסורה לזבים ולזבות ולנדות ולוילדות, ונאכלת עם הזר על השלחן, וניתנת לכל כהן שירצה. והכי פירשו: "מכזיב עד הנהר ועד אמנה" – שהיו סמוכים לארץ העמים, ואין יכולין לשמור עצמם ופירותיהם בטהרה, והיו חלותיהם טמאות וטעונות שרפה. ולכך צריכין להפריש שתי חלות, "אחת לאור" – שהיא חלה דאורייתא, דפירותיהן גדלין בארץ ישראל. ולכך נמי יש לה שיעור, כדמפרש בירושלמי: מפני שהיא מדברי תורה. "ואחת לכהן" – מדברי סופרים, שלא תשתכח תורת חלה. ולפי שהיא מדברי סופרים, אין לה שיעור. "מנהר ועד אמנה ולפנים" – שהוא חוצה לארץ, "שתי חלות" – ושתינה מדברי סופרים. "אחת לאור" – משום דסמוכין לארץ ישראל, ומתחזיא חלה ידיהו כחלת ארץ ישראל, גזרו עליה שלא לאוכלה כלל, אפילו כהן טהור גמור, כמו בחלת אור דארץ ישראל. "ואחת לכהן" – שלא תשתכח. ויש לה שיעור, לפי שהיא נאכלת. "וטבול יום אוכלה" – ואין צריך הערב שמש, שלא החמירו בה כמו בתרומה דאורייתא. "רבי יוסי אומר: אין צריך טבילה" – ואפילו בטומאה דקרי, דבטומאה היוצא מגופו שרי רבי יוסי, מדלא חשיב בעל קרי באיסורא דזבין וזבות. "ואסורה לזבין וזבות" כו' – בלא טבילה איירי, מדקאמר עלה בירושלמי, דלרבי יוסי נצרכה. ונראה דלרבנן נמי דבעי טבילה – דוקא לבעל קרי, שטומאה יוצאה לו מגופו. אבל טמא מת – שרי בלא טבילה, כרבי יוסי. דאי מצרכי נמי טבילה בטמא מת, תקשה להו כדמקשה גמרא בפרק "עד כמה" (בכורות כז,ב): וכי הזאה יש לנו, ומה תועיל טבילה בטמא מת? ומסתמא טמאי מתים היו כמה פעמים, כי אי אפשר להם לזוהר מטומאת מת. דנהי דמטומאת מת עצמו צריכין לזוהר מחמת כהונתם, מטומאת "חרב הרי הוא כחלל" – אין יכולים כלל לזוהר. דבשום בית שהיה בו מת מעולם, נעשה כחלל כל המתכות שבתוכו, והוי כמאחיל על המת, כדאמרינן בנויר בפרק "כהן גדול" (נג,ב). וגם לא היו צריכין לזוהר מטומאת "חרב הרי הוא כחלל", כיון שאין הזר מגלח עליה, כדמוכח בריש תוספתא דאהלות. ואם כן, כולן צריכין הזאה. ואין סברא כלל שתקנו חכמים חלת חוצה לארץ שלא יאכלוה, אלא אם כן ילך ויזהר בארץ ישראל! ולהכי מסתבר שבלא הזאה וטבילה היו אוכלין אותה, אפילו לרבנן דרבי יוסי. ובבבלי, וכן לדין שרחוקין מארץ ישראל, אין צריך שתי חלות אלא אחת, כדאמרינן בפרק "עד כמה" (בכורות כז,א), ונותנה לכהן קטן ואכיל לה. דכי ליכא כהן קטן דוקא קאמר התם דמפריש אחרת ונותנה לכהן גדול, וראשונה שורפה. וחלה של אור מנהר ועד אמנון ולפנים – אינה מותרת לכהן קטן, אלא לעולם שרפת. דומיא דחלת אור ארץ ישראל, משום דסמוכין לארץ ישראל, ומתחזיא חלת ארץ ישראל, כדפרישית. ומשום הכי צריך לעולם שתיים. אבל ברחוקים, כגון דבבלי ודין, דלא מתחזיא חלה ידיהו כחלת הארץ טמאה – נותן לכהן קטן. ומסתבר דאף לכהן גדול שטבל לקריו, ולא בעינן הערב שמש, דאין להחמיר בה מבחלה של כהן בסמוכין לארץ ישראל. וכן כתב בהלכות גדולות בהלכות חלה, אמר רבינא: הלכה, נדה קוצה לה חלה והכיל לה כהן קטן, או מאן דטביל לקריו. ויש קצת תימה: אמאי קאמר דנותנה לכהן קטן, כיון דאפילו כהן גדול יכול לאוכלה אחר שטבל, או לבטלה ברוב כמו תרומה, דאמרינן בפרק "עד כמה" (שם): רבה הוה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאה! ונראה: דדוקא חלת חוצה לארץ, לפי שאין לה שיעור ודבר מועט הוא, קאמר דיכול ליתנה לכהן קטן, כל שכן אם יש כהן גדול שטבל או רוצה לבטלה, שיכול ליתנה לו. וכן משמע דבבבלי מועט הוא, דקאמר התם דשקל לה בריש מסיא. אבל תרומה, שהיא מתבואה או מיינן ושמן – אין ליתן לכהן קטן, לפי שהוא מאבדה. ועוד: יש לה שיעור, כמו בתרומת מעשר, ולכך אין ליתנה לקטן אלא לכהן גדול שטבל או רוצה לבטלה ברוב. ואין צריך להפריש שניה, דלא תשתכח – כיון דמפרישין אחת כמו בחלה, היכא דאיכא כהן קטן. שלא מצינו בכל התלמוד שהיה צריך לפרש שתי תרומות. אלא דוקא חלה, כי ליכא כהן קטן או גדול שטבל, שאז היא נשרפת. ולכך צריך להפריש חלה שניה, שלא תשתכח תורת חלה. אבל תרומה, דאין נותנין אותה אלא לכהן גדול שטבל או רוצה לבטלה ברוב – אין צריך להפריש שניה, דלא תשתכח, כיון שמפרישין אחת. ומיהו נראה: דגם בסמוכין לארץ ישראל, שמפרישין לעולם שתי חלות, לא היו מפרישין אלא תרומה אחת. לכך נראה שבחלה יש לחוש יותר שלא תשתכח, משום דשייכא בכל אדם המגלגל עיסתו. אבל תרומה – אין רגילין בה אלא בעלי קרקעות וממריחי תבואות,

עיונים
ומנא תימרא דלא גזרינן גזירה לגזירה בסוגייתנו דנים באשר למקור קביעה זו שאין גזרים גזירה לגזירה, ומשמע שאין זה ברור שאין גזרים גזירה לגזירה. אולם במקומות רבים בתלמוד מובאים הדברים כדבר הפשוט: "היא גופא גזירה, ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה" (=היא עצמה גזירה, ואנו נעמוד ונגזור גזירה לגזירה). ובתוס' מנו מן המקומות הללו. והסבירו אחרונים כי מדברי התוס' עולה תמיהה על סוגייתנו, מה ראו לשאול בדבר זה שהוא כה פשוט ורווח. אכן לא הסבירו מדוע נשאלה השאלה דוקא בסוגייתנו. ואחרונים כתבו כי דוקא כאן התבררה קביעה זו, מאחר והיה מקום לומר שהעלאה של בשר וחלב על שולחן אחד הריהו גזירה הקרובה מאוד לגזירת אכילת בשר בחלב, ומעתה היה מקום לומר שהכל גזירה אחת היא, ואין זה בגדר גזירה לגזירה (יעיין שו"ת אמונת שמואל).

דלא גזרינן גזירה לגזירה כתבו התוס' כי יש מקומות שבהם גזירה גזירה לגזירה, והטעם המובא במקומות הללו כי "כולה חדא גזירה היא" (יומא יא,א). וסיכמו כי אין לדמות גזירות חכמים זו לזו, אלא במקומות שבהם התלמוד עצמו מושהו ביניהן (וכדרך שבסוגייתנו הושוו גזירת העלאת בשר וחלב על השולחן לדין חלת חוצה לארץ). וכתבו ראשונים בפירוש הסוגיה שבתחילת מסכת ביצה שמה שמוצאים אנו שגזרו חכמים שתי גזירות זו משום זו, אין הכוונה שבתחילה גזרו גזירה אחת, ולאחר מכן חזרו וגזרו גזירה נוספת שהרי זה בכלל "אין גזרים גזירה לגזירה". אלא שמלכתחילה, כאשר נמנו חכמים לגזור את הגזירה הראשונה, ראו כי אם לא יגזרו גזירה נוספת על זו הגזירה הראשונה, לא תתקיים אף הגזירה הראשונה, ויבואו אנשים לעבור על איסור תורה. ולכך אמרו "כולה חדא גזירה היא", שכן אם לא תיגזר הגזירה השניה, אף לגזירה הראשונה אין קיום (רמב"ן, מאירי, ר"ן).
דלא גזרינן גזירה לגזירה דתנן חלת חוצה לארץ מן הדברים עולה כי היתר העלאתה של חלת חוצה לארץ לאכילתו של כהן (הטהור מטומאת קרי) על השולחן

מסורת הש"ס
ד. שבת יא,ב. כא,א. עירובין ד,ב. צט,א. יומא יא,א. מד,ב. סוכה ו,ב. ביצה ג,א. יבמות כא,ב. קט,א. עבודה זרה כא,א. חולין פב,ב. נדה סז,ב. ירושלמי תרומות פ"ט ה"א. שם פסחים פ"א ה"ד. שם סנהדרין פ"ה ה"ג. ילק"ש תורה תקעב.
ה. משנה חלה פ"ד מ"ח. ירושלמי חלה פ"ד ה"ד.

גרסות

שמע מינה בשר עוף בכתי"מ: ש"מ זאת אומרת בשר עוף.
אכילה גופה גזירה ואנן נגזר בכתי"מ: השתא אכילה גופה גזירה ליגזר.

בל הבשר

פרק שמיני

חולין

קד ע"ב

נאכלת עם הזר — לכהן עם הזר, ולא גזרינן: דילמא שקיל זר מנייה ואכיל. דהא אכילה גופה לא מיתסרא נה אלא משום גזירת אכילת חלת הארץ. לכל כהן שירצה — אפילו לעם הארץ שאין משמרה נטהרה, מה שאין כן נחלת הארץ, דכתיב (דברי הימים 3 לא): "לחם מנת לכהנים למחזיקים בתורת ה'" — מחזיקים יש להם מנת, ולא שאין מחזיקין. אלמא,

דדענן לא גזרינן העלאה אטו אכילה. בשלמא אי אשמועינן חלת חוצה לארץ בארץ — שהצאה לארץ, ואשמועינן דאף על גב דיש כאן חלה דאורייתא, ואיכא למיגזר הא אטו הא. דאי מסקת חלה חוזה לארץ (לארץ), אמי לאסוקי חלת הארץ ומיכלה זר. הוה איכא למשמע מינה מתניתין נמי, אי לא דאכילת עוף דאורייתא — לא הוה גזר העלאתו אטו אכילתו, ולא אטו דנהמה. אלא בתוזה לארץ, טעמא משום דליכא למיגזר אטו שום איסור דאורייתא הוא. אבל הכא — אף על גב דלא איבעי לן למגזר העלאתו אטו אכילתו, איכא למיגזר העלאתו אטו העלאת ואכילת גזר נהמה. דמי מסיק להו היינו אכילה דאמי למיכליניהו נהדדי. מתקיף לה רב ששת — אפילו אס ממזי לומר: גזר עוף נחלז דאורייתא, עדיין משכחת לה גזירה לגזירה. דהא העלאה דרננן, משום אכילה.

ואכילה גופה דרננן, דהא סוף סוף זונן זונן הוא, ואפילו אכיל להו כי הדדי — ליכא איסור דאורייתא, דדכן ציטול אסריה מריה. גזירה שמא יעלה — גזר נהמה עם הגבינה צמון אלפס רותם, דהוה ליה ציטול.

משנה ואינו נאכל — עם הגבינה.

תוספות

והיכא דליכא כהן קטן, ששורפה ומפריש שניה, נותנה לכהן טמא, אפילו הוא זב. דלא מפליג התם בשום טומאה. ולא דמיא לחלה שניה בסמוכין לארץ ישראל — התם לעולם צריך להפריש. אבל ברחוקים, אי איכא כהן קטן או גדול שטבל לקריו — אין צריך להפריש חלה שניה כלל. והיא קלה ביותר, אלא אסורה לזרים — דלא אשכחן דשרי לה אלא לכהנים. ונראה: שאינה טובלת — שהרי יש כמה מקומות דלא מפרשי לה כלל, ואפילו ליכא כהן קטן. ועל אותן מקומות יש קצת תימה, אלא לפי שאינה טובלת וצריך לשומרה מלהאכילה לזרים, נמנעו מלהפריש. ושמא אפילו אינה מדמעת, ואף על פי שהראשונה נראה קצת מדמעת, מדתניא בפרק "רבי ישמעאל" (מנחות טז,א): תרומת גוי בחוצה לארץ — אינה מדמעת. דמשמע: הא דישׂראל — מדמעת. מכל מקום השניה, שהיא קלה ביותר, שמא אינה מדמעת. וכמו שלא גזרו על תערובות דמאי, כמו כן שמא לא גזרו בה, כיון שהיא קלה כל כך.

וניתנת לכל כהן שירצה — פירש בקונטרס: דאפילו אינו מחזיק בתורת ה', יתנו לו חלת חוצה לארץ. ואין נראה לרבינו יצחק: דהא הוו דומיא דהנהו ששונה אחר משנה זאת, "וואלו ניתנין לכל כהן שירצה" כו', וחשיב בהדייהו "הזרוע והלחיים והקבה", ואמרינן לקמן בפרק "הזרוע" (קלב,ב) שאינן ניתנות למי שאינו מחזיק בתורת ה'. לכך נראה לרבינו יצחק: דהכא מיירי בדליכא כהן חבר. אי נמי: איכא כהן חבר שהוא עשיר, ואינו רוצה לקבל. ואפילו רוצה לקבל, כיון דאין צריך, וזה עם הארץ עני וצריך, שמצווים לחיותו, שאם לא יתנו לו — יצטרכו לתת לו חוליו. וקא משמע לן דיכול ליתן, אף על פי שאין בקי בטומאה וטהרה, ולא חישינן שמא יאכלנו בימי טומאתו. אבל חלת הארץ אינה ניתנת אלא לכהן חבר, שישמרנה בטהרה. אפילו ליכא עתה כהן חבר — אל יתננה לכהן עם הארץ, אלא ימתין עד שיזדמן לו כהן חבר.

מתקיף לה רב ששת — לא אבבי קא פריך, אלא ארב יוסף חבירו פריך, כדפירש בקונטרס.

עיונים

וניתנת לכל כהן שירצה יש ראשונים שכתבו שמאחר ואין דין חלה בחוצה לארץ אלא מדברי חכמים, לכך רשאי בעל הבית לתת את חלתו לכל כהן שירצה, ואפילו לעם הארץ שאינו משמר את חלתו בטהרה. ושלא כחלת ארץ ישראל (רש"י).

ויש שכתבו שמדובר כאן רק באופנים מסויימים: כגון במקום שאין בו כהן חבר, המקפיד על דיני טהרה. או במקום שיש בו כהן חבר, אלא שהוא עשיר ואינו רוצה לקבל. או אף במקום שיש בו כהן חבר, אולם באותו מקום ישנו כהן שהוא עם הארץ. אך הריהו עני, ונזקק ביותר לקבל חלה זו. ומאחר ומצווים אנו להחיותו, אמרו חכמים שנותנים לכהן עם הארץ, אף שאינו בקי בדיני טומאה וטהרה, ואין אנו חוששים בחלת חוצה לארץ שמא יאכלנה בימי טומאתו. ואין הדברים הללו אמורים אלא בחלת חוצה לארץ, מה שאין כן בחלת ארץ ישראל, שאינה ניתנת אלא לכהן חבר, שיודעים אנו בו שישמרנה בטהרה. ואף אם אין עתה לפנינו כהן חבר — אינה ניתנת לכהן עם הארץ, אלא הריהו ממתין עד שיזדמן לו כהן חבר (ר"י בתוס').

חלת חוצה לארץ אף שאין מצות הפרשת חלה מן העיסה נהגת בחוצה לארץ מן התורה, מכל מקום חייבו חכמים להפריש חלה אף מעיסת חוצה לארץ, וטעמם: כדי שלא תשתבח תורת חלה מישראל. רמב"ן חולין קל"ב. רמב"ם הלכות ביכורים פ"ה ה"ז.

וכתבו המפרשים שאף שלא חייבו חכמים להפריש תרומות ומעשרות בחוצה לארץ (מלבד המקומות הסמוכים לארץ ישראל), מכל מקום תקנו להפריש חלה בכל מקום בחוצה לארץ, ואף במקומות המרוחקים מאד מארץ ישראל. שכן הריהי דומה לחובת הגוף, שהרי אין העיסה מתחייבת בהפרשת חלה ממנה אלא על ידי גלגול העיסה הנעשה בידי האדם. ומצוה זו שייכת בכל אדם, אף שאין לו קרקע משלו (תוס' קדושין ל"ב ד"ה כל. וכן הוא בתורהא"ש שם). ועוד אמרו: שלא חילקו חכמים בין המקומות הקרובים לארץ והרחוקים ממנה אלא במצוות שאם יקיימו אותן בחוצה לארץ אי אפשר לקיימן עוד בארץ. מה שאין כן במצות חלה, שיכולה היא להתקיים בעיסת חוצה לארץ אף בארץ, שהרי ניתן להביא את תבואת חוצה לארץ לארץ, ולהפריש ממנה חלה (יראים), ולשיטתו אין פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות מן התורה). ועוד הבידילו בין תרומות ומעשרות שאין חייבים עליהם בחוצה לארץ לבין חלה: שכן לכל אדם יש שייכות במצות חלה, מה שאין כן בתרומות ומעשרות שאינם נהגים אלא בני יש לו שדה. ולכן חששו חכמים במיוחד במצות חלה שלא תישכח מישראל, שהרי היא נוגעת לכל אדם מישראל (רמב"ן, כפ"ר בשם רב צמח בר מר פלטו).

אכן יש מהראשונים שכתבו שאין מצות חלה נהגת בחוצה לארץ, אלא במקומות הקרובים לארץ, כמצות תרומות ומעשרות (העיטור, מהר"ם חלאווה. מאירי ובעמות. ר"ן פסחים וביצה.

מסורת הש"ס

א. חולין קז"ב.

ב. משנה עדיות פ"יה מ"ב. תוספתא חולין פ"ח, ג. שבת יג,א. ירושלמי תרומות פ"א ח"ה.

גרסות

לכל כהן שירצה בכתי"מ: **לכל כהן.**

אי אשמועינן חלת חוצה לארץ בארץ יש בכתי"י: **אי אמרת חלת חו"ל נאכלת עם הזר על השלחן בארץ.**

מינה אלא חוצה לארץ משום בכתי"מ: **מינה דלא גזרינן העלאה אטו אכילה אלא חלת חוצה לארץ בחוצה לארץ משום.**

למיגזר הוא יש בכתי"י: **למיגזר כלל.**

וגבינה ומיכל בשר בחלב דאורייתא בכתי"מ: **בחלב ומיכל בב"ח דאורייתא ה"נ דגזרינן ויש** בכתי"י: **וגבינה בחלב ומיכל איסורא דאורייתא ה"נ דגזרינן.**

סוף סוף יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

צונן בצונן הוא אמר אביי בכתי"מ: **צונן וצונן הוא אמר ליה אביי.**

נאכל דברי בית שמאי בכתי"מ ובמשניות נדפסות: **נאכל כדברי ב"ש.**

החיים

אילפס וכיסויו, משילחי תקופת התלמוד בארץ ישראל

נראה כי האילפס היה כלי חרס בעל שוליים רחבים, שדפנותיו היו ישרות בדרך כלל ופיו רחב. דפנות האילפס היו דקות מאלה של הקדירה. האילפס נבדל מן הקדירה משום שהיה לו מכסה (מחווד בקצהו, ולעיתים נקוב) הצמוד לו. נראה כי השתמשו באילפס כמו בקדירה לבישול כל המאכלים, אך בעיקר לשם בישול דברי מאכל מהירי הבישול, או לחימום האוכל לאחר שנתגבל בקדירה.

אמר רבי יוסי דבר זה כו' – נגמרה פריך: היינו תנא קמא! בשולחן שאוכל עליו – דאידי דממשמשי ציה ידא, אחי לאתנומי זה על גבי זה.

גמרא רבי יוסי אומר ששה דברים כו' – יש אחרות הנה, אצל זאלו עשה לא היו מודים לו מצרייו שיהיו צית שמאי מקלין וצית הלל

מחמיירין. כל האומר דבר בשם אומרו – והתנא שכח ולא הזכיר שמו נמחלה, ומזו והזכיר שמו. באפיקורן – דרך הפקר, שאינו נוהר צהן, וכדמפרש. הוא תני – כך קבלה סדורה מרנן. והוא אמר לה – והוא פירשה מסנרף שלו, דמאי "אפיקורן". בלא קינוח הפה – שאם חלל זה, ונקש לאכול זה – אין לריך ליטול ידיו ולקנט. אצל צגשר צהמה – צעי קינוח, כדלקמן, שלא יהא נדנק כלום מן הראשון צמניכו. הא קא חזינן – ידים ריקניות שאין דנוק צהס כלום.

תוספות

רבי יוסי היינו תנא קמא – אבית הלל לא פריך "היינו תנא קמא", דהכי קאמר: דבר זה מחלוקת בית שמאי ובית הלל, ואין זה סתמא ואחר כך מחלוקת, דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה. **עוף** וגבינה אין בשר וגבינה לא – תימח: דהיכי פריך מגבינה אחר בשר אבשר אחר גבינה, דרב יצחק גבינה ואחר כך בשר אכיל, ולא דמי, כדאמר בסמוך? ויש לומר: דהכי פריך, דברייתא דאגרא משמע עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, בלי נטילת ידים ובלא קינוח הפה. אבל שאר בשר – בעי נטילה וקינוח הפה. והיכי דמי? אי בשר תחלה – אפילו בנטילה וקינוח לא סגי, עד סעודה אחרית, כדאמר בסמוך. אלא לאו אגבינה תחלה! והא דנקט הכא "בשר וגבינה" – לא דק, אלא "גבינה ובשר, לא". ואגב דמזכיר בברייתא עוף תחלה, נקט נמי הכא בשר תחלה. וברייתא נקט עוף תחלה – דאפילו עוף תחלה, נאכל באפיקורן. ורבינו תם מפרש, וכן הלכות גדולות: ד"אכל בשר, אסור לאכול גבינה" – היינו, בלא נטילה וקינוח. אבל בנטילה וקינוח – שרי. "אכל גבינה, מותר לאכול בשר" – אף בלא נטילה וקינוח. וימר עוקבא,

דלא אכיל עד סעודה אחרית" – היינו, בלא נטילה וקינוח. אי נמי: מחמיר על עצמו היה. ולפירושו קשה: מאי פריך הכא ארב יצחק? וצריך לומר לפירוש: דלענין נטילת ידים אין חילוק בין בשר תחלה לגבינה תחלה, ולגבי קינוח דווקא יש חילוק. והעולם נהגו שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל, ואפילו אחר עוף. ואף על גב דתני אגרא "עוף וגבינה נאכלין באפיקורן", דמשמע: עוף תחלה – דילמא משום דסבר בשר עוף בחלב לאו דאורייתא, ולא קיימא לן הכי. ומיהו קשה: ברייתא דאגרא, כמאן? אי כרבי יוסי הגלילי – הא אף לכתחלה שרי לבשל ולאכול זה עם זה, כדאמר לקמן (קטז, א) דבמקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב. ואי כרבי עקיבא – הוה ליה למיתני "חיה" בהדי "עוף"! ודוחק להעמידה כבית שמאי, דאמרי: העוף עולה ואינו נאכל. ומיהו אשכחן נמי לרבי אלעזר ברבי צדוק, דתניא בתוספתא כבית שמאי. אי נמי: כרבי עקיבא, ונקט עוף – משום דשכית, והוא הדין חיה. דהכי נמי קאמר לעיל: הא עוף – אסור מדאורייתא, כמאן? דלא כרבי עקיבא, והוה ליה למינקט נמי חיה. ורבינו תם מפרש טעמא דאגרא: משום דעוף אינו נדבק בידיים ובשיניים וחניכים.

מילי [דברים אלה] של אגרא חמיו של ר' אבא אמורים **בליליא** [בלילה]. שאין אדם רואה, ויש לחשוש שדבק בידיי מהמאכל הקודם, ולכך נצרך הוא לנטילת ידיו. **אבל ביממא** [ביום]. שניתן לראות את ידיו, הא חזינא [הרי רואה אני] שלא נדבק דבר בידי, ואין אני נצרך לנטילת ידים.

ך ועוד בהנהגה הראויה בין אכילת בשר וגבינה, תניא [שנויה ברייתא]. **בית שמאי אומרים:** בין אכילת בשר וגבינה מקנה האוכל את פיו. **ובית הלל אומרים:** הריהו מדיח את פיו. ושואלים: מאי [מה פירוש] "מקנה", ומאי [ומה פירוש] "מדיח"?

ובית הלל אומרים: בשר העוף לא עולה על שולחן אחד עם הגבינה, ולא נאכל איתה. אמר ר' יוסי: מחלוקת זו שבין בית שמאי לבית הלל היא מן המחלוקות שהן מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. ומסבירים: באיזה שולחן אמרו שאסור להניח עליו בשר עוף וגבינה? דווקא בשולחן שאוכל עליו, אבל בשולחן שסודר עליו את התבשיל לפני שהוא מוגש לאכילה – הריהו נותן בשר וגבינה זה בצד זה, ואינו חושש שמא יתערבו, ויבוא לאוכלם כאחד.

ב גמרא שנינו במשנתנו שאמר ר' יוסי שמחלוקת זו בית שמאי הם המקילים

בה, ובית הלל הם המחמירים. ותוהים: מה בא ר' יוסי להשמיענו, והרי היינו תנא קמא [והו הנאמר במפורש בדברי התנא הראשון]. שהביא את מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל? וכי תימא [ואם תאמר] שלענין אכילה גופה [עצמה] איכא בינייהו [יש ביניהם, בין התנא הראשון ובין ר' יוסי] מחלוקת, דקאמר תנא קמא [שאומר התנא הראשון] כי בהעלאה קא מיפלגי [בית שמאי ובית הלל, חלוקים], ואולם באכילה לא פליגי [אינם חלוקים], ואמר ליה [לו] ר' יוסי כי באכילה גופה [עצמה] של בשר עוף בחלב נחלקו בית שמאי ובית הלל, והריהי מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל – אי אפשר לומר כן, והתניא [והרי שנויה ברייתא]. ר' יוסי אומר: ששה דברים הם מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, וזו אחת מהן – בשר עוף עולה עם הגבינה על השולחן, ואולם אינו נאכל עמה. אלו דברי בית שמאי. ואילו בית הלל אומרים כי בשר עוף לא יעלה על שולחן אחד עם הגבינה, ולא נאכל עמה. הרי שסבור ר' יוסי כי אף לדעת בית שמאי אין בשר עוף נאכל עם הגבינה! אלא, הא קמשמע לן [דבר זה הוא. התנא במשנתנו משמיע לנו]: מאן תנא קמא [מיהו התנא הראשון]? הוא ר' יוסי, ולמה צריך לומר זאת? שכל האומר דבר בשם אומרו, שכין גאוה לעולם, וראיה לדבר שכין נאמר בהצלתו של אחשוורוש מידי גתן ותרש "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" (אסתר ב, כב), ולאחר מכן גאולת ישראל מגזירת המן החלה בגלל ידיעה זו שהדברים באו מאת מרדכי (כמבואר שם ו, ג).

ך ועוד בענין אכילת בשר עוף וגבינה, תנא [שנה] החכם אגרא חמוה [חמיו] של ר' אבא: בשר עוף וגבינה נאכלין באפיקורן (באופן חופשי, שאין צורך להקפיד הרבה בדבר). ומעירים: הוא אגרא זה שתני לה [שנה] אותה אותה ברייתא, והוא זה [פירש] לה [אותה]. בשר עוף וגבינה נאכלים בלא צורך בנטילת ידים ובלא צורך בקינוח הפה בין אכילתו של זה לאכילתו של זה. ומסופר כי רב יצחק בריה [בנו] של רב משרשיא איקלע לבי [הזדמן לבית] רב אשי, אייתו ליה [הביאו לו] גבינה לאכול – אכל אותה. לאחר מכן אייתו ליה בשרא [הביאו לו בשר בהמה] לאכול – אכל את הבשר, ולא משא ידיה [נטל ידיו] לפני אכילת הבשר. אמרי ליה [אמרו לו] בני ביתו של רב אשי: והא תאני [והרי שנה] אגרא חמוה [חמיו] של ר' אבא: עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, ויש לדייק מדבריו כי דווקא בליט עוף וגבינה – אין [כך] אין צורך בנטילת ידים, אבל באכילת בשר וגבינה – לא, שצריך האוכל ליטול ידיו! אמר להו [להם] בתשובה: הני בחלב אסור מן התורה (תוס'). ואכן רוב הראשונים הכריעו כי איסור בשר עוף בחלב אינו אלא מדרבנן, וכן הוכרע בשו"ע ובש"ך, ושלא כבי"ח ומהרש"ל שכתבו כי יש לחוש לשיטות הסבורות שבשר עוף בחלב אסור מן התורה. יוסי'.

אזרה ההלכה בשולחן שסודר עליו את התבשיל אף שאסור להעלות בשר עוף על שולחן שאוכל עליו גבינה, אבל בשולחן שאין אוכל עליו עתה אלא רק סודר עליו התבשיל, מותר ליתן זה בצד זה. (שו"ע שם).

עוף וגבינה... בלא נטילת ידים ובלא קינוח הפה בא לאכול בשר עוף אחר גבינה – אינו צריך לא קינוח ולא נטילת ידים. כאגרא חמיו של ר' אבא. וכתב רמ"א שיש מחמירים אפילו בבשר אחר גבינה. והוסף שכך נהגים, שכל שהגבינה קשה (ומן הסתם אם היא שחתה ונתישנה ששה חרושים, הריהי נחשבת כקשה. ש"ך) אין אוכלים אחריה אפילו בשר עוף, כמו בגבינה אחר בשר (וכן הוא בזה"ר). ויש מקילים. ואין למחות בעושים כן, רק שיעשו קינוח וחרחה ונטילת ידים. ואולם טוב להחמיר. ומהרש"ל קרא תגר על המחמירים. וראה ש"ך שחלק על דבריו. (רמב"ם שם הכיז'. שו"ע יו"ד פט, ב.)

מסורת הש"ס

- ג. משנה אבות פי"ו, ירושלמי שם.
- ד. נדה יט, ב.
- ה. משנה אבות פי"ו, מ"ו.
- טו. א. נדה יט, ב. תנחומא
- (בובר) פי' במדבר כז. משלי (בובר) פי"ו, טז. פדר"יא (היגר) פמ"ט. ילק"ש נ"ך תתקלח.

גרסות

זו מקולי יש בכת"י: דבר זה מקולי. **עליו** יש בכת"י: שהוא אוכל וכן יש בכת"י ובמשניות נדפסות: שהוא סודר עליו. **זה בצד זה** נדפסות: זה בצד זה זה בצד זה זה.

רבי יוסי היינו בכת"י: העוף עולה ר"י היינו.

אכילה גופה איכא בינייהו בכת"י: **אכילה** איכא בינייהו ויש בכת"י: **וכי תימא**.

בהעלאה קא מיפלגי באכילה לא פליגי בכת"י: **בהעלאה** הוא דפליגי אבל אכילה לא.

והתניא רבי יוסי בכת"י: והתני ר"י.

זו אחת מהן עוף בכת"י: **זוה אחד** מהן העוף.

דברי בית שמאי **ובית הלל** אומרים לא עולה ולא נאכל יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

מאן תנא קמא בכת"י: **דמאן ת"ק**.

כל האומר יש בכת"י: **וכל האומר**.

שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

חמוה דרבי אבא בכת"י: **חמוה דרבנא** ויש בכת"י: **חמוה דרבבהו** וכן: **חמוה דרבבא**.

בלא נטילת ידים ובלא קינוח הפה בכת"י: **בלא קינוח הפה** ובלא נט"י.

בריה דרב משרשיא יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

אכל אייתו ליה בשרא אבל ולא משא בכת"י: **ואכל אייתו ליה בשרא** ואכל כי לא משא.

עוף וגבינה אין בשר וגבינה בכת"י: **עוף אין בשר**.

לשון

אפיקורן ἐπικώριον (אפיקוריון) ומשמעה: מטפחת, עטיפה. ויש שגזרו מלה זו מן היוונית ἐπικωρείν (אפיקוריוני) שמשמעה דבר המערב עם דבר אחר. או מן היוונית ἐπικόλλω (אפיקולומא) שמשמעה של מלה זו: דרך הפקרות.